

Den utvidede utenriks- og konstitusjonskomite
Møte mandag den 23. mai 1960 kl. 10.

Møtet ble ledet av formannen, F i n n M o e .

Til stede var: Borgen (for Borten), Løbak, Mellesmo, Finn Moe, Hoel (for Paul Ingebretsen), Nordahl, Offerdal, Reinsnes, Røiseland, Wikborg, Langhelle, Henrik Svensen, Dahl, Hareide, Hegna, Hønsvald, Erling Petersen og John Lyng (for Ingvaldsen).

Av Regjeringens medlemmer var til stede: Statsminister Gerhardsen, utenriksminister Lange og forsvarsminister Handal.

Dessuten ble følgende embetsmenn gitt adgang til møtet: Statssekretær Engen, ekspedisjonssjef Gunneng og byråsjef Ålgård.

Formannen: Som medlemmene vil huske sa utenriksministeren i det forrige møtet at han ville komme tilbake med en redegjørelse når det forelå flere opplysninger, og det gjør det nå. Utenriksministeren har funnet at tidspunktet nå er inne til å gi denne redegjørelsen.

Utenriksminister Lange: Noen redegjørelse for hele den situasjon som er oppstått, kan det vanskelig bli allerede i dag. Jeg vil først forsøke å vurdere den noten vi fikk den 13. mai, deretter skal jeg skissere linjen i vårt svar – som vi ennå ikke har fastlagt ordlyden til. Videre vil jeg forsøke å gi en kort karakteristikk av situasjonen slik den er etter sammenbruddet av Paris-forhandlingene og det som er skjedd i resten av foregående uke, til og med Krusjtsjovs tale i Øst-Berlin. Endelig skal jeg få lov til å nevne litt om hva vi har foretatt oss i forbindelse med at saken om overflygingen nå er brakt inn for Sikkerhetsrådet. Det er som kjent adgang for rådet til å innby land som ikke er medlemmer av rådet, og det er en mulighet for at Sovjet-Samveldet vil forsøke å trekke Norge, Pakistan og Tyrkia inn i Sikkerhetsrådets forhandlinger. Jeg skal da komme tilbake til det.

Kjernen i den noten vi fikk den 13. mai er en protest overfor «Norges regjering mot at utenlandske militærfly gis mulighet for å bruke norsk territorium til å forberede og til å foreta inntrenging i Sovjet-Samveldet». Det er ordlyden i den sovjetiske noten.

I innledningen til notens «operative» del, om man vil kalle det slik, blir det minnet om at allerede i januar 1959 hadde Sovjet-regjeringen «nøyaktige og verifiserte opplysninger om de overlagte flytokter foretatt av amerikanske militærfly fra norsk territorium, nettopp fra Bodø flyplass til SSSR's territorium i militære etterretningsformål». Som vi husker, fikk vi ikke den gangen noen note, men en muntlig forestilling som viseutenriksminister Zorin fremførte overfor ambassadør Gundersen, i anledning av at amerikanske militærfly fra norsk territorium skulle ha fløyet over SSSR's territorium. Jeg skal komme tilbake til ordlyden av hans muntlige erklæring senere.

Norge hadde den gang ikke hørt på den sovjetiske regjeringens advarsler, heter det videre i noten, og den er nå blitt «faktisk delaktig i USA's provokatoriske handlinger, som blir foretatt overfor Norges nabo – Sovjet-Samveldet».

Deretter trekker noten verdien av de norske baseerklæringer i tvil i følgende ordelag:

«Hvis dette område alt nå stilles til rådighet for USA's flyvåpens fly som foretar inntrenging i Sovjet-Samveldet i aggressive formål» – betyr det at vår basepolitikk ikke har noe reelt innhold. Slike handlinger kan «vanskelig vurderes annerledes enn som uvennlige overfor Sovjet-Samveldet og uforenlige med normale gode naboforbindelser mellom de to land.» – «En ikke ringe del av ansvaret for de aggressive handlinger som det amerikanske flyvåpen foretar overfor Sovjet-Samveldet, hviler på Norges regjering.»

Til slutt fremholder noten at «hvis lignende provokasjoner gjentar seg fra Norges territorium, vil en bli nødt til å treffe behørlige mottiltak». Og så føyes det til:

«Sovjet-Samveldet rår over midler som, i tilfelle det er nødvendig, vil gjøre det mulig å uskadeliggjøre de militærbaser som brukes til gjennomføring av aggressive handlinger mot Sovjet-Samveldet.»

En kan vel si det slik at denne noten av 13. mai er den skarpeste vi har mottatt siden de to sovjetiske noter av henholdsvis 16. oktober og 12. november 1951 i forbindelse med opprettelsen av det felles kommandosystem under NATO. Den gang het det i den første av de to notene at Norge «faktisk gikk med på å stille norsk område til bruk for den aggressive A-paktblokk», og det kunne Sovjet-regjeringen ikke stille seg likegyldig til. Den norske regjeringens politikk var ikke, het det, «forenlig med normale naboforhold» og den kunne ikke «unnlate å forverre forholdet» mellom de to land. I den andre av disse to notene, den av 12. november 1951, ble de norske erklæringer om basepolitikken karakterisert som falske. Det var en direkte beskyldning om å avgi falske erklæringer. Den siste noten svarte vi ikke på.

Ved en sammenlikning mellom den sovjetiske note av 13. mai i år og Zorins muntlige forestilling av 19. januar 1959 om flytoktene fra Bodø, viser det seg at det fra sovjetisk side den gang, altså i januar 1959, ble fremholdt at det til Bodø flyplass var blitt overflyttet amerikanske og engelske fly som foretok rekognoseringstokter – og så siterer jeg flere av setningene: «i nærheten av Sovjet-Samveldets grenser», «mot Sovjet-Samveldets grenser» og «i retning av Sovjet-Samveldet». Zorin uttrykte den gang håpet om at Norge «i fremtiden vil treffe de nødvendige tiltak for ikke i fremtiden å tillate anvendelsen av flyplasser i Norge ved amerikanske og engelske fly».

Til forskjell fra den gang blir det i noten av 13. mai ikke gjort noe forsøk på å gi inntrykk av at utenlandske fly er blitt fast stasjonert i Norge i strid med de norske erklæringer i basespørsmålet. Tankegangen i den siste noten, den av 13. mai, er heller at disse norske erklæringer ikke er tilstrekkelige, at de ikke har noen reell betydning all den stund norske flyplasser allikevel kan benyttes til oppklaringstokter. Det kan derfor synes som om Sovjet-Samveldet igjen først og

fremst er ute etter uttalelser fra norsk side som ytterligere kunne begrense Norges handlefrihet i dette spørsmål.

Tonen i noten av 13. mai er, hvis vi sammenligner den med Zorins uttalelse i januar 1959, atskillig skarpere, men altså ikke vesentlig annerledes enn den var i de to notene høsten 1951. Men sammenligner vi formuleringen av noten med Krusjtsjovs tale i Det øverste sovjet den 8. mai, er noten forsiktigere i sin uttrykksmåte. I sin tale i Det øverste sovjet den 8. mai sa Krusjtsjov bl.a. at hvis flygingene fortsatte, ville de baser som brukes til formålet, bli angrepet. I hans uttalelser til ambassadør Gundersen i den tsjekkiske ambassade den 9. mai uttalte han:

«De land som har baser på sine territorier, må huske følgende: hvis de skulle tillate flytokter fra sine baser til vårt territorium, vil vi slå til mot disse baser,»

og

«som en advarsel til de mål som ligger lengst borte fra oss, kommer vi til å sikte våre løp inn på de nærmest liggende.»

I noten av 13. mai er dette blitt til:

«hvis lignende provokasjoner gjentar seg fra Norges territorium, vil den (sovjet-regjeringen) bli nødt til å treffe behørlige tiltak.»

Det er altså en betraktelig neddemping i uttrykksmåten. Hvis vi sammenligner den noten vi har fått med notene til Tyrkia og Pakistan, tror jeg nok det er riktig å si at den sovjetiske noten til Tyrkia av 13. mai er en del strammere enn noten til Norge. Notene til Tyrkia fremholder bl.a. at det amerikanske fly var stasjonert i Tyrkia, og en finner ikke å kunne forbigå i taushet den rolle som Tyrkia har spilt ved forberedelsen til og gjennomføringen av denne overfor Sovjet-Samveldet fiendtlige handling. Det heter videre at Tyrkia «framtrer som delaktig i slike handlinger», mens det om oss heter at vi «faktisk er blitt delaktig». Det heter videre i den tyrkiske noten at Tyrkia må ta *hele* ansvaret for konsekvensene, mens det for Norges vedkommende heter at den norske regjering har «en ikke ringe del av ansvaret».

I den tilsvarende note til Pakistan er heller ikke ordet «hele» ansvaret tatt med. Men også Pakistan blir bebreidet at landet stiller sitt territorium til rådighet for plasering av utenlandske militære baser.

I den tilsvarende sovjetiske noten av 16. mai i år til De forente stater blir det talt om bevisste provokasjoner og overlatt grove krenkelsers av folkeretten. Sovjet-regjeringen finner det likeledes «på tide at den amerikanske regjering fordømmer sitt flyvåpens provokatoriske handlinger». Det blir ikke truet med sanksjoner mot De forente staters territorium, men kun med at fly som trenger inn på det sovjetiske luftterritorium, vil bli skutt ned. Mot de land som tillater stasjonering av amerikanske fly som trenger inn over sovjetisk territorium, blir det truet med behørlige tiltak, like til å rette et slag mot disse basene.

Det bør vel nevnes for fullstendighetens skyld at den sovjetiske noten til Norge ble offentliggjort i Sovjet-Samveldet et døgn senere enn notene til Tyrkia og Pakistan uten at det behøver å ligge noe særlig i det.

Etter Regjeringens vurdering bør vårt svar først og fremst ta sikte på å tilbakevise de russiske påstander om at vi er delaktige i den krenkelse av Sovjet-Samveldets luftterritorium som her har funnet sted, men at vi bør gjøre det i en slik tone at det i hvert fall fra vår side er et bidrag til å få denne polemikken avsluttet. Vi har ikke funnet fram til den endelige ordlyden, men gangen i et norsk svar må være den at vi for det første sier at det har vært, og fortsatt vil være, den norske regjeringens politikk aldri å tillate at norsk område blir brukt til folkerettsstridige handlinger mot Sovjet-Samveldet. Vi har spekulert litt fram og tilbake i Utenriksdepartementet om vi skulle bruke det uttrykket, fordi det for så vidt er å gi russerne rett overfor amerikanerne, men det er ikke noen tvil om at her har det vært begått en folkerettsstridig handling, og vi har kommet til at det vil være riktig å si det.

Og så videre:

«I samsvar med denne politikk har ingen norsk myndighet i noen form medvirket til gjennomføringen av det flytokt som er omhandlet i den sovjetrussiske regjeringens note av 13. mai d.å.»

Så kommer en henvisning til erklæringene i Stortinget den 9. og 13. mai, hvor den norske regjering har lagt «åpent fram det den har hatt kjennskap til om denne sak». Videre en henvisning til pressemeldingen den 19. mai om de amerikanske forsikringer om at slike flyginger er innstilt, og en henvisning til at de to erklæringer av 9. og 13. mai høytidelig er tilstilt den sovjetiske ambassade her for den sovjetiske regjeringens kunnskap.

Så følger videre en påpeking av at Regjeringen har funnet det «riktig og naturlig å gå fram på denne måte, idet den er forvisset om at forholdet mellom våre to land må være basert på åpenhet og oppriktighet. Den norske regjering nærer et oppriktig håp om at Sovjet-Samveldets regjering forstår denne holdning.

Det vil da følge av det ovenstående og av Regjeringens erklæringer i Stortinget den 9. og 13. mai at det ikke er noe grunnlag for den antakelse som kommer til uttrykk i Sovjet-Samveldets note om at verdien av den norske regjeringens forsikringer angående stasjonering av utenlandske væpnede styrker i Norge i fredstid er svekket ved episoden den 1. mai. Norsk territorium har ikke vært, og vil ikke bli, stillet til rådighet for noe annet lands flyvåpen» – og her griper vi tilbake på ordlyden i den sovjetiske noten – «som akter å foreta inntrengen på andre lands områder for aggressive formål. Dette gjelder naturligvis også for sovjetisk område.

Den norske regjering anerkjenner fullt ut det legitime behov også Sovjet-Samveldet har for å ivareta sine interesser og trygge sin nasjonale sikkerhet. Norge på sin side har de samme behov og Regjeringen søker å tilfredsstille disse på den for landet mest hensiktsmessige måte. Ved ivaretagelsen av disse sine plikter er Regjeringen seg fullt bevisst det hensyn den må ta til alle berettigede interesser hos Norges naboland. Den finner det således maktpåliggende å påse at tryggingen av landets sikkerhet gjennom deltakelse i en regional forsvarsallianse ikke skal sette i fare det gode og

tillitsfulle naboforhold med Sovjet-Samveldet som det alltid vil være en vesentlig oppgave for norsk utenrikspolitikk å bevare og utbygge.»

Og så til slutt:

«Mot denne bakgrunn vil Sovjet-Samveldets regjering sikkert forstå at den norske regjering ikke kan unnlate å gi uttrykk for beklagelse over at de antakelser om norsk holdning til flytoktet den 1. mai som kommer til uttrykk i den sovjetrussiske note også skulle foranledige de advarsler om tiltak mot norsk territorium som inneholdes i samme note. Den norske regjering kan i det hele ikke se at det fra norsk side i forbindelse med denne flyepisode er foretatt noe som kan lede tanken hen på uvennlige handlinger overfor Sovjet-Samveldet, eller på annen måte gjøre slike advarsler berettiget.»

Altså til slutt en tilbakevisning av det som vi oppfatter som trusler, og som de selv foretrekker å kalle en «advarsel», men nyansen er så fin at vi godt kan gå med på deres språkbruk.

Dette er altså bare en skissering av det svar som vi hittil har funnet fram til, ikke den endelige form. Men dette er hva vi er kommet til bør være innholdet av vårt svar.

Formannen: Er det noen spesielle merknader til den tekst til svarnote som utenriksministeren har skissert?

Erling Petersen: Det er vel meningen at vi skal reagere på utkastet til note og uttale vår oppfatning når det gjelder utformingen. Jeg har da en meget bestemt sådan. Jeg synes at hele tonen i utkastet til note er unødig omstendelig og tøyet nokså langt i en retning som jeg personlig ser som betenkelig. Vi har sluttet oss til NATO for å ha en helhetssikring. Jeg ser denne ting at Sovjet retter trusler mot tre land, men ikke mot den egentlige og åpenbare ansvarshavende, nemlig De forente stater, som et forsøk på å skille ut enkelte deltakerland, som de så kan forsøke å skremme ved trusler. Og da er for meg det sentrale spørsmål ikke hvilke diplomatiske formuleringer man kan putte inn i noten, men om man skal være med på det spillet og la seg presse til forklaringer, til unnskyldninger eller til beskyldninger mot sine eventuelle forbundsfeller. Det er ikke markert noe av det, men hvis man skulle studere teksten like nøye som vi har fått forelagt analyser av andre tekster, tror jeg man vil oppdage at det er elementer av denne type. Det forekommer meg også at man burde ta advarsel av den ting at Sovjet-Samveldet ikke påstår at de norske myndigheter har hatt noen delaktighet, men allikevel regner de baseerklæringene for å være betydelig svekket. Det dreier seg med andre ord ikke om den faktiske kjensgjerning.

Det forekommer meg at det ville være en prinsipielt riktig linje her å holde på den hovedting at det er ingen norsk myndighet som har hatt noe ansvar for denne episoden. Så vidt jeg har forstått av redegjørelsene, er intet fly kommet til norsk flyplass, intet er forberedt for å ta imot et slikt fly på norsk flyplass. På denne bakgrunn måtte man kunne avvise hele påstanden, uten å begynne med lange forklaringer, og især uten å gå så langt som til å begynne å love for fortid og

fremtid, og uten overhodet å trekke begrepet «folkerettsstridig» handling inn. Jeg synes kort sagt at det var for mange utredninger og forklaringer og unnskyldninger som utvilsomt vil kunne gi inntrykk av at vi føler oss i en sterkt svekket stilling. Jeg tror at noten burde holde på det prinsipielle at her er ingen delaktighet, og det er ingen grunn til at vi skal bli beskyldt for noen.

Borgen: Jeg synes nok det kan være grunn til å overveie svært nøye om vi skal ta med i svaret, den passus som utenriksministeren refererte, som gjaldt en erkjennelse av et brudd på folkerettslige regler. Det er vel så at det har foregått her, men det er jo dokumentert på annen måte. Det kom også fram i utenriksministerens erklæring i Stortinget, at vi betrakter det på den måten – i all fall måtte en vel forstå det slik. Jeg ser liten grunn til at det skulle gjentas, i all fall slik at det kan brukes i en mulig propagandakampanje senere for å prøve å så splid mellom NATO-landene.

En annen ting jeg tenkte på, var om det ikke kunne være grunn til på nytt å minne om det offisielle norske standpunkt når det gjelder utenlandske NATO-baser på norsk grunn, nemlig at det ikke vil bli tale om det så lenge krig ikke er brutt ut eller krig truer. Det som nå har kommet fram – og særlig synes jeg det kom tydelig fram i det vi hørte utenriksministeren refererte i dag – om at russerne stiller inn sine løp på de nærmeste mål, for dermed å skremme sine fjernere antagonister, er en faktisk krigstrusel fra sovjetisk side overfor Norge. Og skulle en ta dette bokstavelig, måtte en kunne legge det ut slik at situasjonen er i den grad forandret, at det kunne være nødvendig å ta opp hele den norske basepolitikk til ny vurdering ut fra det som tidligere er knesatt som et prinsipp fra norsk side. Nå er det vel kanskje grunn til å tro at dette blott og bart er trusler og skremser, men en trusel om å få sine flyplasser eller større eller mindre deler av landet direkte beskyttet med raketter eller hva det måtte være, fra en nabo, det kan vel ikke legges ut som stort annet enn en trusel om krig. Jeg synes det kunne være grunn til å behandle dette punktet særskilt.

Jeg er selvfølgelig helt enig i at i et slikt svar må en prøve å holde seg til meget moderate former og ikke utfordre på noen måte. Men allikevel bør en holde seg den kjensgjerning for øye, at det som har skjedd, ikke er noe annet enn det russerne selv har gjort i alle år, både overfor oss og overfor andre. Spionasjeepisoder hører så å si til dagens orden, ikke minst fra russisk side. At en med det som utgangspunkt skulle gi så vidt store konsesjoner som dem som kan utledes av det utkastet til note som er referert her, synes jeg er å gå for langt. På det punktet er jeg enig med hr. Erling Petersen. Men jeg gjentar at en selvfølgelig må prøve å gjøre det en kan for at denne fasen av den kalde krigen kan bli avviklet snarest mulig, og at denne episoden ikke blir gjort større enn strengt tatt nødvendig.

Røiseland: Eg kan vere samd med utanriksministeren i at vi bør prøve å skrive svaret slik at vi kan få slutt på vidare noteveksling. Men samstundes må vi jo skrive slik at det ikkje blir oppfatta som eit tilbaketog, eller slik at russarane eller andre skulle få inntrykk av at vi har blitt skremte. Det er ikkje nokon grunn for oss

til å skrive slik at vi gjev inntrykk av at vi er på tilbaketog. Vi må fastholde at vi har våre papir i orden.

Men på den andre sida kan ein ikkje sjå bort frå at amerikanarane har krenkt dei folkerettslege reglar for bruk av anna lands territorium. Det nyttar ikkje å nekte det, så eg meiner at den kjensgjerninga får vi gå ut frå, men fastholde at dette er ikkje vår skuld.

Det var likevel nokre formuleringar i det som utanriksministeren las opp, som eg stussa ved. Det var dette som er sagt om dei utsegnene som Regjeringa har gjeve før om utanlandske troppar på norsk jord. No blei det sagt, så vidt eg forstod, at vi held fast ved at vi ikkje skulle ha utanlandsk militærmakt her som skulle brukast til å krenke andre land sitt territorium, og det er greitt nok. Det kan vi godt seie. Men eg oppfatta det også slik at det blei sagt noko om at vi held fast ved den basepolitikken som vi hittil hadde gått inn for, eller det stod noko om at Regjeringa tenkte ikkje å gjere noko avvik frå den basepolitikken som ein før hadde forkynt. Det synest eg vi kan teie stille med. Eg ser det slik at det har vore uheldig for oss at vi har låst oss så fast til denne basepolitikken, og lova det for kvar og ein at utanlandske troppar skulle vi ikkje ha her i fredstid eller så lenge krig ikkje trugar. Det har vore ei hindring for oss og sett oss i vanskar, så eg synest ikkje vi skal gjenta det på nytt at det er slik. Men vi kan sjølv sagt godt seie at vi skal ikkje ha utanlandske troppar her som skal brukast til å krenke andre land sitt territorium.

Hegna: Man har her til dels kommet inn på formen på svaret, og den er jo meget viktig. Det må bygge på de kjensgjerninger som foreligger, og ha sammenheng med dem. Man kan ikke bevege seg utenfor den rammen. Det som man vel må ta i betraktning, er det som ble sagt av utenriksministeren i hans erklæring i Stortinget, at det var brakt på det rene at dette flyet, U-2, som ble skutt ned over Sverdlovsk, hadde sin rute til Bodø. Det er vel brakt på det rene helt sikkert. Jeg synes ikke det i og for seg er noe urimelig at det av en sånn episode da oppstår et problem i forhold til det land som overflyvningen skulle foregå over.

Hvilken form man skal velge for svaret, beror i meget høy grad på hvilke perspektiver man har videre, og det er en ting man kommer til senere i utenriksministerens redegjørelse, hvordan man skal vurdere den nåværende situasjon. Det er klart at det blir en rekke måter å forme svaret på. Hvis man mener at nå er man gått inn i en fase med enda kaldere krig enn man har hatt før, gir det én form. Hvis man mener at det ikke er berettiget å gå ut fra det, men kanskje synes at selv om det er en krise, er det all mulig grunn til å gjøre hva man kan for å bygge opp videre et grunnlag som kan føre vekk fra den kalde krigens tilstand, er det andre vesentlige hensyn som kommer i betraktning i forbindelse med formen. Men den side av saken kommer vi tilbake til siden, når vi har fått høre den vurdering utenriksministeren vil gi av det forholdet.

Jeg ser det slik at med den form som man har funnet, er man i det store og hele kommet inn på en riktig måte å behandle problemet på. Jeg ble litt engstelig da jeg hørte utenriksministeren si at man måtte tilbakevise forskjellige ting, jeg trodde man kanskje ikke skulle bruke et sånt uttrykk som «tilbakevise». Det viste seg at det

var ikke tilfellet, man fastholdt det som man tidligere hadde sagt om den norske regjering og de norske myndigheters stilling, og det er en klar sak at det må man gjøre.

Spørsmålet om basepolitikken er brakt inn. Det er jo i utpreget grad et av de spørsmål som vi bare kan ta opp til vurdering på bakgrunn av den generelle vurdering som nå vil bli gitt. I motsetning til en del av dem som har uttalt seg her, tror jeg at den norske basepolitikk har vært et overmåte vellykket trekk i de internasjonale forhold i vår del av verden, etter at vi gikk inn i NATO. Den har hatt en meget betydelig gunstig virkning, og det skulle veldig mye til for at vi skulle foreta noen endring i dem, etter min oppfatning. Hvis det da først med mer eller mindre grunn – særlig hvis det er med grunn – er blitt et aktuelt spørsmål om vi endrer vår basepolitikk eller ikke, mener jeg det må være berettiget å slå fast at det er ikke tilfellet.

Det spørsmål som er kommet i forgrunnen her, er spørsmålet om å bruke uttrykket omkring forholdet til folkeretten. Det er vel så at det som er skjedd, er i strid med folkeretten i denne konkrete affære. Man kan selvfølgelig si at det er skjedd mange andre brudd på folkeretten også, men det er en bestemt affære man her har å gjøre med. Det er til den noten er knyttet, og da kan jeg ikke skjønne – hvis man mener det forholder seg slik i denne bestemte affære – at det kan være noe uriktig å slå fast det forholdet der. Jeg synes ikke det er noe særlig sterkt standpunkt i det hele tatt om man i forbindelse med en eller annen affære som unektelig stiller en i et uheldig lys, sier at dette er noe som foregår stadig vekk. Det er egentlig ikke noen slags behandling av det. Jeg tror snarere man vil gjøre godt både innad og utad ved å ta det med. Det er jo en del uro om dette innad hos oss selv og utad i de debatter som foregår omkring dette innenfor den vestlige verden. Jeg tror derfor det vil være riktig å ha det med. Jeg tror ikke det vil svekke vårt standpunkt, men snarere styrke det.

Jeg vil ikke ellers uttale noen ting om selve valget av ord og uttrykk, etter at vi har hørt det opplest her. Det må sikkert vurderes meget nøye, men jeg tror nok det er av meget stor betydning at man velger ordene med omhu, med sikte på det som man i tiden utover mener man i første rekke skal oppnå gjennom vår utenrikspolitikk.

Langhelle: Jeg vil gjerne få gjentatt den antydende formulering hvor ordet «folkerettsstridig» forekommer.

Utenriksminister Lange: Jeg ville nettopp gjenta et par av de avsnitt som her har vært under diskusjon. Jeg er klar over at det er meget vanskelig for komiteens medlemmer, når de ikke har det på papiret foran seg. Det henger sammen med at vi først i det siste døgnet er kommet fram til denne formulering. Jeg skal først få lese det som i grunnen er hovederklæringen:

«Det har vært, og vil fortsatt være, den norske regjeringens politikk aldri å tillate norsk område benyttet for folkerettsstridige handlinger mot Sovjet-Samveldet.»

Man kan si det samme på en annen måte, uten å bringe inn uttrykket «folkerettsstridig», men det er etter vår mening et visst poeng for oss å bruke det, fordi det har vært den reelle begrunnelse for den begrensning vi hele tiden har lagt på bruken av norske flyplasser til denne oppklaringsvirksomheten i nordlige farvann.

Så heter det videre:

«I samsvar med denne politikk har ingen norsk myndighet i noen form medvirket til gjennomføringen av det flytokt som er omhandlet i den sovjetrussiske regjerings note av 13. mai d.å.»

Det er en tilbakevisning av påstanden om at vi faktisk er medansvarlige og faktisk har medvirket.

Det annet avsnitt som jeg tror det kan være nyttig å lese opp langsomt en gang til, kommer etter at vi har henvist både til erklæringen av 9. mai og erklæringen av 13. mai, hvor vi forteller at vi har protestert overfor amerikanerne, og til pressemeldingen av 19. mai, hvorav det fremgår at amerikanerne har gitt oss forsikringer. Her heter det i dette avsnitt:

«Det vil følge av ovenstående og av Regjeringens erklæringer i Stortinget den 9. og 13. mai at det ikke er noe grunnlag for den antakelse som kommer til uttrykk i Sovjet-Samveldets note om at verdien av den norske regjerings forsikringer angående stasjonering av utenlandske væpnete styrker i fredstid,» – her er altså brukt uttrykket «i fredstid», men man kan overveie om man ikke kan bruke «så lenge landet ikke er utsatt for eller truet av angrep» – «er svekket ved episoden den 1. mai.»

Tidligere er altså påstanden om at vi er medansvarlige og har medvirket, tilbakevist, og så konstateres det at fordi vi trygt kan si at vi ikke har hatt noe kjennskap til, ikke har medvirket på noen måte, så står våre forsikringer for sin verdi, de er ikke svekket på noen måte.

Så heter det videre:

«Norsk territorium har ikke vært, og vil ikke bli, stillet til rådighet for noe annet lands flyvåpen som akter å foreta inntrengen på andre lands områder for aggressive formål.»

Det er da språkbruken i den russiske noten.

Jeg kan ikke se det er noe unnskyldende eller vikende i dette. Det er bare sagt i en moderat form. Med omhu er ordene valgt slik at de ikke ytterligere skal binde norske myndigheters handlefrihet i nye erklæringer overfor Sovjet-Samveldet. Jeg tror det er et formål som vi stadig må ha i tankene. Ikke minst når vi forsøkes trukket inn i saken for Sikkerhetsrådet, så må man gå ut fra at et formål for Sovjet-Samveldet, når det forsøker på det – og det er vi blitt varslet om gjennom Polens faste representant at det vil – er på en eller annen måte å få den begrensning i vår handlefrihet som ligger i vår baseerklæring, forankret i nye internasjonale avtaler.

Hele dette noteutkastet er overveiende bygget opp med det for øye å unngå ytterligere binding, samtidig som det er bygget opp med det for øye å påvise at vi har sagt den hele og fulle sannhet i våre erklæringer omkring denne episoden.

At vi så i stedet for med en protest slutter med en beklagelse – en beklagelse over at vi blir utsatt for den slags press, er altså i dette diplomatiske språk blitt til en beklagelse over at man finner foranledning til å gi oss disse advarsler, men realiteten er den samme – viser at dette ikke er noe unnvikende eller unnfallende svar på noen som helst måte. Men det er gitt en form som i all fall fra vår side ikke innbyr til ytterligere polemikk fra sovjetisk side. Vi mener det er viktig nettopp i en situasjon hvor vi må være forberedt på at vi kanskje i noen uker fremover stadig vil bli forsøkt trukket inn i Sikkerhetsrådets behandling av denne sak.

Med hensyn til tiden hadde vi tenkt at vi skulle se å få levert dette svaret om et par dager, slik at det er levert og foreligger offentlig før jeg holder min redegjørelse i Stortinget på lørdag. Så vidt jeg skjønner, er det avsatt tid til en slik redegjørelse lørdag formiddag.

Wikborg: Jeg er enig i det hr. Hegna sa om at vi fortsatt må følge den basepolitikk som vi har låst fast før, og at vi ikke i noten kan gi uttrykk for noen endring i det synet. Det er klart at denne basepolitikk har sine sterke sider og den har sine svake sider, men jeg synes nok det kan være grunn til å gjenta at den står fast.

Men jeg ville svært gjerne ha med i svaret dette «så lenge vi ikke er truet». Det er et vesentlig punkt, etter min mening, for nå begynner vi å nærme oss noe som ligner en trusel, som kan komme inn under våre definisjoner.

Jeg fikk i grunnen noe av det samme inntrykk som hr. Petersen da jeg hørte dette lest opp, jeg synes det var litt – om jeg må bruke uttrykket – defaultistisk. Det virket litt slik umiddelbart på meg, men det siste utenriksministeren sa tok vekk noe av den virkningen for meg.

Jeg ser det slik at vi må fastholde vår basepolitikk. Vi må si at det er ikke med vår vitende og vilje skjedd noe som står i strid med vår erklærte basepolitikk. Men jeg ville meget nødig ha med dette med det folkerettslige. Russerne har en fabelaktig evne til å få fremstillet denne flyepisoden som noe kvalitativt annet enn det som er skjedd mellom stormaktene til alle tider. Jeg vet ikke om spionasje er mer folkerettslig berettiget enn overflyvninger. Det er alt sammen angrep på et lands suverenitet, kan man si, og jeg vet ikke om denne overflyvningen er verre enn den spionasjen som fant sted under Camp David-møtet, og som vi nå har lest om i avisene, hvor et russisk medlem av FN drev spionasje mot Amerika. Så jeg synes ikke vi skal støtte opp under russernes forsøk på å få overflyvningen til å betegne et særlig kvalifisert tilfelle. Det synes jeg man kanskje gjør ved å nevne det folkerettsstridige, for jeg tror altså at all spionasje er folkerettsstridig. Jeg tror derfor det ville være heldig om man tok det ut, også av den grunn at vi vel blir nødt til å møte for Sikkerhetsrådet. Rettes det en anklage mot oss, må vår representant møte på vanlig måte, og så får man kanskje en diskusjon om dette, som ikke gagnar noen.

Jeg skulle ønske at hele svaret ble gjort noe kortere, litt mindre omstendelig, og at man enkelt og klart påviste at hovedlinjen i vår basepolitikk står klart fremdeles, vi har ikke medvirket til noe som helst som står i strid med denne basepolitikk, og så tilbakeviste man truselen.

Men jeg tror som sagt, det ville være heldig om vi sløyfet dette med det folkerettsstridige, for der er vi inne på noe som kan skape mye diskusjon og mye uklarhet.

Det er naturligvis ikke meningen at vi her i dette møte skal ta standpunkt til en sånn note som denne, som er så vanskelig. Men hvis man legger vekt på å få vite hvordan de forskjellige reagerer på dette, vil det kanskje være ønskelig om vi før et nytt møte kunne få oss dette forelagt skriftlig, for det er vanskelig, når man bare hører det opplest en gang, å ta standpunkt til slike ting som dette.

Formannen: Til det siste må jeg si at jeg tror ikke en komite som består av 23 medlemmer, skal gi seg i kast med å redigere en note. Det er helt umulig.

Wikborg: Jeg er enig i det.

Utenriksminister Lange: Jeg vil skyte inn den bemerkning at vi er meget takknemlige for de råd og reaksjoner vi har fått. De vil hjelpe under det videre arbeid. Men jeg er enig med formannen i at en redaksjonskomite bør ikke være for tallrik.

Røiseland: Eg er sakte samd med utanriksministeren i at det er ikkje frå norsk side gjort noko som er i strid med våre utsegner om basepolitikken. Det er ganske klårt. Men når det blir sagt slik som tilfellet er her, trur eg nok at det vil bli oppfatta som ei ny utsegn om at vi har ein basepolitikk, og det er ikkje eg samd i at vi skal seie noko meir om. Eg synest vi skal slutte med å snakke om det, så der er eg heilt usamd med hr. Wikborg.

Hr. Wikborg kunne tenkje seg samstundes å seie at vi no kjente oss truga. Det trur eg òg vi skal late vere. Eg meiner at vi skal ikkje seie noko om det at vi kjenner oss truga.

Eg synest vi ikkje skal seie korkje det eine eller det andre om vår basepolitikk. Vi skal ikkje gje nokon ny lovnad om at vi står ved den. Vi skal heller ikkje seie noko om at vi er truga, men skal stå heilt fritt og sjå korleis verda utviklar seg.

Utenriksminister Lange: For å oppklare en misforståelse vil jeg si at det står ikke noe om fornyelse av baseerklæringen. Det står bare en henvisning til at det som nå har skjedd, har ikke svekket verdien av de forsikringer som tidligere er gitt.

Langhelle: Jeg får begynne med den samme reservasjon som hr. Wikborg og en rekke andre har tatt: Det er veldig vanskelig, etter å ha hørt opplest en skisse til et svar, å gi en virkelig reaksjon, så det som blir sagt her, blir kanskje litt generelt.

Jeg mener at utgangspunktet for det svaret man skal gi, er at det skal være et adekvat svar på noten av 13. mai, at vi ikke skal gå inn på ting som det ikke i noten er grunnlag for å gå inn på. På den annen side må vi så vidt mulig gi svar på det som står der.

Når det gjelder spørsmålet om hvordan svarnoten ellers skal formes, har vi jo fulgt en bestemt praksis. Det er jo ikke første gang vi får en note fra Sovjet-Samveldet. Denne praksis har tatt sikte på at vi skulle gi et svar som var fast, men samtidig urbant og argumenterende. Når jeg sier også argumenterende, er det fordi en sann note i grunnen har to adresser. Hovedadressaten er naturligvis den sovjetiske regjering, men den har også adresse til den norske opinion. Jeg tror at av hensyn til den norske opinion er det riktig kanskje å gi et litt lengre svar enn det som kunne være nødvendig for den sovjetiske regjering. Jeg tror det har en betydning politisk sett at den norske opinion får et klart bilde av hva som her er saken, og av den norske holdning til spørsmålet.

Spørsmålet om uttrykket «folkerettsstridig» har vært nevnt her av flere. Det var også derfor jeg bad om å få lest det avsnittet en gang til. Hvis det hadde stått om den episoden som har funnet sted, at den var en folkerettsstridig episode, ville jeg ha nærret de samme betenkeligheter som det har vært gitt uttrykk for fra flere kanter. Men det sies ikke. Det sies helt generelt at det er den norske regjeringens vilje at norsk territorium ikke skal bli anvendt til folkerettsstridige handlinger i sin alminnelighet. Og det er tross alt noe annet. Selv om jeg ikke akkurat vil gå inn for at vi for enhver pris skal beholde ordet «folkerettsstridig», kan jeg ikke se det er noe betenkelig ved det, når det har fått en så generell form som tilfellet er her.

Ellers må jeg også si at det er ikke mitt inntrykk at dette svaret betyr noe tilbaketog. På det vesentlige område, nemlig beskyldningen mot oss i anledning av flyepisoden i Sverdlovsk, er svaret, så vidt jeg kan skjønne, helt klart og fast, og gir ikke konsesjoner av noen som helst art. Det er dette punkt som etter min mening er selve kjernen i den noten som det her gjelder, og det er også kjernen i den noten av 13. mai fra sovjetisk side.

Dette med basepolitikken er naturligvis et vrient spørsmål på en måte. Men i den forsiktige form som det har fått i denne skissen, kan jeg ikke se det er noe betenkelig ved det. Vi må se den ting i øynene at i forholdet mellom Sovjet-Samveldet og Norge er disse tidligere erklæringer om basepolitikken en sentral kjensgjerning. Og når dette får den forsiktige form som det her har fått – det er en henvisning til de tidligere erklæringer som ikke på noen måte er undergravet fra norsk side – så tror jeg tross alt at det vil være riktig å beholde den henvisningen.

Røiseland: Det er rett at det ikkje i *direkte ord* er sagt noko nytt eller gjeve nokon ny lovnad om basepolitikken. Men når ein så sterkt som her strekar under at det ikkje er gjort noko som er i strid med denne, synest eg nok at ein kan gjere seg opp visse meiningar om korleis det vil bli tolka, og det er denne tolkinga som eg ikkje er så glad for. Derfor ville eg helst ha noko andre uttrykk.

Utenriksminister Lange: Dette er et svar på noten av 13. mai, det er hele hensikten med det. I denne noten står det først, under omtalen av det som hadde skjedd da Zorin ga sin muntlige erklæring:

«Allerede da var det klart at den slags forsikringer er forsøk på å dekke Norges partnere i den aggressive NATO-blokk og hvitvaske deres

handlinger, som utgjør en trusel mot freden og sikkerheten i Nord-Europa» osv.

Så står det lenger nede:

«I forbindelse med det som er anført foran, melder seg naturlig det spørsmål hvilken reell betydning har de ofte gjentatte forsikringer fra Norges regjering om at norsk område» osv. «hvis dette område alt nå stilles til rådighet for USA's flyvåpens fly som foretar inntrenging i Sovjet-Samveldet i aggressive formål.»

Det er akkurat disse påstandene som blir tilbakevist i det utkastet til tekst som jeg har skissert.

Jeg er meget takknemlig for de reaksjoner som er kommet, og under det videre arbeid vil vi selvfølgelig ha in mente alt det som her har vært sagt. Hvis det er flere av komiteens medlemmer som har bestemte punkter de gjerne vil sette fingeren på, er jeg meget takknemlig for å høre det. Men kanskje det ville være mer fruktbringende om jeg nå ga mitt forsøk på vurdering av situasjonen og en redegjørelse for reaksjonene på den oppståtte situasjon hos våre allierte, slik de er kommet til uttrykk i NATO's råd, hvor statssekretær Engen var til stede under drøftingen, og slik det også er kommet til uttrykk under en samtale statssekretær Engen hadde med den amerikanske utenriksminister før han forlot Paris.

Wikborg: Jeg må bare for protokollens skyld få rette noe. Hr. Røiseland synes å mene at jeg hadde gitt uttrykk for at vi skulle si i noten at vi følte oss truet. Det var selvfølgelig ikke min tanke, og det var ikke det jeg sa. Jeg sa at hvis vi skal gjenta vår erklæring om basepolitikken, så bør vi også ha med dette «så lenge vi ikke er truet». Så gjør refleksjonene seg selv. Jeg vil gjerne få rettet på det.

Ellers vil jeg bare si med hensyn til det folkerettsstridige at selv om det ikke sies direkte at amerikanerne har opptrådt folkerettsstridig, så sies det indirekte. Jeg synes ikke det i det hele tatt er heldig å ha det med, for, som jeg sa før, alt som foregår på dette området er jo folkerettsstridig.

Borgen: Får jeg lov å si i tillegg til det jeg sa i sted at hvis man nå, som utenriksministeren anfører vil prøve å svare konkret på akkurat den ordlyd som er kommet fram i den sovjetiske noten, er det ikke da en redaksjonell utvei rett og slett å sitere bruddstykkevis og knytte uttalelsene direkte til det? Jeg tenker på det hr. Røiseland sa om hvordan dette vil bli fortolket i Sovjet, og jeg tenker også på den fortolkning som vil skje hos våre NATO-partnere. Hvis svaret er mer konkret knyttet til de direkte uttalelser i noten, vil ikke fortolkningsmulighetene være slike som når det er formet mer generelt fortløpende. Det gir et helt annet inntrykk når en får referert konkret bruddstykker fra noten, og svarene umiddelbart følger på det. Men dette er selvfølgelig noe som det er umulig for oss å si noe om, fordi at å redigere dette jo er så overmåte vanskelig at vi ikke i og for seg kan blande oss opp i det. Jeg ville bare nevne det til overveielse.

Utenriksminister Lange: Jeg vil bare si at det faktisk er den fremgangsmåten som er benyttet. Vi har tatt ut en del av de sovjetiske uttrykk hvor de kommer med sine beskyldninger, og så tilbakeviser vi nettopp de ting. Men vi skal jo se på det, om det kan komme enda tydeligere fram typografisk.

Hvis jeg så skal forsøke å gi en vurdering så langt vi har materiale for det av situasjonen slik som den nå er, kan det vel sies at det som politisk sett er mest betydningsfullt ved det som hendte i Paris i forrige uke, er at det avdekket en ganske dyptgående opposisjon innenfor Sovjet-Samveldet selv og innenfor hele den kommunistiske leir mot i all fall visse former for den avspenningspolitikk overfor Vesten og spesielt overfor USA som har vært ført, og også mot omfanget av denne avspenningspolitikken, en opposisjon som da retter seg mot Krusjtsjovs person og mot de medarbeidere som han under utformingen av denne avspenningspolitikk i det vesentlige har støttet seg til. Det kan vel også sies med noenlunde sikkerhet at den viktigste organiserte opposisjonsgruppe i Sovjet-Samveldet selv er arméen og dens offiserskorps, som føler seg direkte truet i sine standsinteresser av den annonserte og nå påbegynte reduksjon i de konvensjonelle styrker, som vil medføre at atskillige tusen sovjetiske offiserer må overføres til sivil virksomhet av forskjellig art og vil miste sin privilegerte stilling som medlemmer av offiserskorpset. Utenom Sovjet-Samveldet selv er det helt tydelig at den sterkeste motstanden mot formen og omfanget av avspenningspolitikken særlig overfor De forente stater, kommer fra Peking, men den kommer ganske sikkert også meget sterkt fra Ulbricht og hele det marionettregime som sitter i Øst-Berlin og Øst-Tyskland.

Det som preget bildet for avisleserne under Paris-møtet, var jo den sterke personlige animositet som Krusjtsjov la for dagen overfor president Eisenhowers person. Det er vanskelig å gjøre seg opp noen sikker mening om hvorfor han var så personlig emosjonelt engasjert, men det kan jo tenkes at Krusjtsjov etter hvert har fått den oppfatningen at det ville bli svært vanskelig å finne fram til en avtale om Berlin etter de linjer som han mener seg å ha fått stillet i utsikt under samtalene i Camp David. Og her er vi fremme ved et nokså viktig punkt. Her ser det ut som om de samtalene – som til dels har foregått bare på tomannshånd med tolker til stede og uten andre vitner så å si – *kan* ha etterlatt en uklarhet. Det tilløp til forståelse som man var nådd fram til, kan ha vært tolket på én måte av Krusjtsjov og på en annen måte av Eisenhower, og når så Krusjtsjov føler seg snytt, som han gir uttrykk for at han har følt seg, så gir det voldsomme, også emosjonelle utslag, og han bruker ord og uttrykk som i virkeligheten skaper vanskeligheter for den politikk som han selv fortsatt bekjenner seg til. Han var jo meget omhyggelig i Paris med å få slått fast at der overhodet ikke var holdt noe toppmøte, det er ikke noe toppmøte som er brutt sammen, men forholdene omkring flyepisoden gjorde det umulig å holde noe toppmøte hvis ikke visse vilkår ble oppfylt, og de vilkårene var slike at de ikke kunne bli oppfylt fra amerikansk side. Og han har jo nå i sin tale i Øst-Berlin også tydelig vært inne på den linjen at toppmøtet kunne ikke komme i stand under de foreliggende omstendigheter, men det er hans hensikt å forsøke å ta tanken opp igjen om seks à åtte måneder. Men det han kanskje ikke gjør seg klart, det er hvor

uhyre vanskelig han har gjort det for enhver kommende amerikansk president å gå til et toppmøte med personen Nikita Krusjtsjov. –

Det er meget som tyder på at den vurdering at det ikke kunne komme noe ut av møtet i Paris som Krusjtsjov kunne være tjent med, den er han kommet fram til *før* flyepisoden. Det som kan ha brakt ham fram til den vurderingen, det er at den amerikanske holdningen i Berlin-spørsmålet, som den ble gitt til kjenne først i en tale av utenriksminister Herter og siden i en tale av viseutenriksminister Dillon, etter Adenauers besøk i Washington i midten av mars, kan ha gitt Krusjtsjov det inntrykk at her var der ingen ting å oppnå i det som for ham – hvis vi følger hele forhistorien til toppmøtet – er utgangspunktet og det viktigste han ønsket å oppnå: en modifikasjon av regimet i Vest-Berlin. Så har han fått denne flyepisoden som bokstavelig talt en gave fra himmelen, og har spilt den opp for alt hva den er verd og en hel del mer enn den er verd, slik at det har gitt bakslag. For et av hans formål under de forberedende bilaterale kontaktene, spesielt under hans besøk hos de Gaulle i Frankrike, var vel å føle seg fram om det ikke var noe sted hvor han kunne sette en kile inn mellom de vestlige stormaktene. Han har så konstatert under den uken han var i Frankrike at det kunne han ikke gjøre seg noen forhåpninger om, og så har det virket som et tilleggsmoment i den retning at hans interesse for toppmøtet kjølnet.

Det kan jo også tenkes at det har foregått en forskyvning i oppfatningen i de indre kretsene i den sovjetiske regjering. Krusjtsjov kan under Camp David-samtalene ha tenkt seg at det skulle være mulig å finne en løsning i Berlin-spørsmålet som han kunne presentere overfor sine egne som akseptable på grunnlag av de konsesjoner som var tilbudt fra vestmakthold på slutten av utenriksministerkonferansen i Genève, nemlig en nærmest symbolsk reduksjon av styrkene og en avtale om begrensning av propagandavirkningen i begge deler av Berlin. Det kan tenkes at en avtale på det grunnlag er blitt ansett ikke tilfredsstillende av dem som nå har rykket fram i ledelsen i den siste tid – det har jo foregått ganske omfattende utskiftninger i den sovjetiske ledelse – og at det, sammen med tilstramningen på vestlig hold som følge av Adenauers besøk i Washington kan ha ført til også denne negative konklusjon hvor det gjaldt mulighetene på toppmøtet.

Når det så gjelder vurderingen på vestmakthold av den situasjon som nå er oppstått, er det oppfatningen i alle de vestlige stormakt-hovedstedene at vi ikke står overfor noen umiddelbar krise og heller ikke overfor noen vesentlig endring av den sovjetiske politikken, men at utvilsomt klimaet er blitt kjøligere enn det har vært, og at vi må være forberedt på et fortsatt propagandapress mot de små medlemmene av Atlanterhavspakten eller av andre vestlige sikkerhetspakter og spesielt mot de små medlemmer som ligger umiddelbart opp mot de sovjetiske grensene. Vi må vel også være forberedt på at denne sesjonen som åpner i dag i Sikkerhetsrådet og en mulig ekstraordinær sesjon i Generalforsamlingen som kan komme etter – skjønt det arbeides for å hindre at den kommer i stand – også kan føre til en gjenoppblussing av propagandakrigen i de skarpe og ekstreme former som vi kjenner fra tidligere år under den såkalte «kalde krig»s periode. Men der er ingen dissens på våre alliertes

hold om at vi må fortsette forhandlingslinjen hvor dette er mulig, og man legger vekt på at også på sovjetisk side var man opptatt av at dette ikke skulle være noe definitivt brudd på toppmøteforhandlingsformen, det var en utsettelse. Man legger vekt på at der kom helt kategoriske forsikringer om at man aktet fortsatt å delta i forhandlingene om prøvestans, man akter fortsatt å prøve å finne fram til i hvert fall noen resultater i 10-maktskommisjonen for nedrustningsspørsmål. Derfor er det også oppfatningen, slik den kom til uttrykk i NATO-rådets møte i forrige uke, at vi i de vestlige land ikke bør foreta oss noe dramatisk eller ekstraordinært som kan virke forstyrrende inn på de muligheter for avspenning som fremdeles måtte være til stede, ikke på kort, men på noe lengre sikt.

Og til grunn for det ligger vel den vurdering at det som er hendt og alle de følelsesmessige eksplosjonene, enten de er ekte eller de er skuespilleri i forbindelse med flyepisoden, allikevel ikke forandrer de grunnleggende langtidstendensene både i utviklingen innenfor selve det sovjetiske samfunn og hvor det gjelder terrorbalansen, og den realitet i terrorbalansen at den har gjort krig til et «self-defeating» – et selvødeleggende – middel for å oppnå de formål man har satt seg. Dessuten ble det på NATO-møtet og i de samtaler som fant sted omkring NATO-møtet lagt vekt på at en fortsatt avspenningspolitikk først og fremst tjener de vestlige lands interesser, i all fall later det til at avspenningspolitikken skaper alvorlige indrepolitiske konflikter i Sovjet-Samveldet. Man regner ikke med at der er noen nærliggende utsikt til personforandring i den øverste ledelse i Sovjet, men det er ikke bare egnet til å berolige at motstanden mot avspenningspolitikken har vist seg å være så sterk som den har. Særlig må man jo i denne forbindelse tenke på de forskjellige alternativer for en etterfølger etter Krusjtsjov, eller man må regne med det alternativ at Krusjtsjov for å holde seg ved makten simpelthen saler om og fullt ut tar opposisjonens meget hardere standpunkt til hele den vestlige verden og til hele forhandlingspolitikken.

Det man vel kan si er at Krusjtsjovs tale i Øst-Tyskland og den linje som sovjetisk propaganda følger både i avisene og i kringkastingen, synes å tyde på at vi ikke står overfor noen øyeblikkelig skjerpelse av situasjonen, men at man i Sovjet-Samveldet er innstillet på så å si å se tingene an til vi kjenner utfallet av det amerikanske presidentvalg og de muligheter som det eventuelt måtte åpne for en gjenopptagelse av forhandlingspolitikken.

Alt dette er selvfølgelig uhyre tentativt. Vi har for lite materiale, for lite grunnlag for å vurdere hva som egentlig har foregått i de siste månedene i Sovjet-Samveldet og i den øverste ledelsen der, og mellom spesielt den kinesiske regjering og den sovjetiske regjering, til å kunne si noe med sikkerhet. Men det er en alminnelig mening på vestmakthold at vi har all interesse av å gjøre hva vi kan for å avdramatisere situasjonen, ikke jage opp stemninger og følelser i forbindelse med det som er skjedd i Paris.

Formannen: Er det noen som forlanger ordet?

Hegna: Den vurdering som utenriksministeren har gitt, den er, tror jeg, meget riktig på de vesentlige punkter, dette at selve grunnforholdene i den internasjonale situasjon ikke har gjennomgått en endring ved begivenhetene under Paris-forhandlingene, at på lengre sikt vil man ha å gjøre med de samme hovedfaktorer.

Man kan vel ellers si – når det gjelder vurderingen av hvorfor det skjedde som skjedde i Paris og bakgrunnen for det – at forholdet jo er at grunnlaget for å få likesom noe tak i det, er veldig sviktende. Jeg husker at ved en bestemt anledning uttalte Lloyd George om den internasjonale situasjon: «Ingen vet noen ting, og jeg gjentar bare pressens sladder.» Og noe av det samme kan vel sies å være tilfelle nå omkring den situasjon man har.

Siden Krusjtsjov ganske utvilsomt var mannen med initiativet i Paris – det kan det vel ikke være tvil om – er det ganske naturlig at man retter oppmerksomheten og søkelyset mot forholdene i Sovjet-Samveldet. Men jeg vil jo riktignok spørre: Hva er det man egentlig vet om det?

Dette med China er vel en viktig faktor, som også har gjort seg gjeldende tidligere. Når det gjelder de potensielt arbeidsløse offiserer – ja, men de er vel der både i Sovjet og andre steder, de, for så vidt som det skulle bli en avspenning. Det er mulig at det spiller en mindre rolle for offiserer i den situasjon andre steder, men når først problemet er reist, kan man jo komme inn på det, så meget mer som det delvis i amerikansk offentlig debatt – her kommer jeg altså inn på «pressens sladder» – er reist det spørsmål om det ikke har vært en ganske betydelig gruppe i Amerika som slett ikke ønsket noe positivt resultat av et toppmøte. Den første som vel fremkom med dette direkte, var en som i all fall tidligere spilte en viss rolle – men som nå, så vidt jeg vet, ikke spiller noen rolle unntagen gjennom det han da plumper ut med – nemlig Harold Stassen, som sa med en gang at hele denne opptreden fra amerikansk side, og særlig da flyepisoden, var satt i gang av folk som ønsket å avverge at det ble noenting av toppforhandlingene, som da skulle begynne umiddelbart etter.

Det vet ikke jeg noenting om. Men jeg synes vårt nye institutt for internasjonal politikk har hatt noen presseutdrag som er av en viss interesse for vurderingen. Det som jeg har sett sist, er noe fra «Stocholms-Tidningen» og noe som «Le Monde» hadde. Begge gjør gjeldende at slik som tingene hadde utviklet seg, måtte Krusjtsjov regne med at der ikke ville bli noen positive resultater av betydning under toppforhandlingene i Paris. Så kunne han selvfølgelig avfunnet seg med det og sagt som så: «Nå har jeg gjort alt hva jeg kunne for å få til dette, men det ble ikke noe av det. De andre er forferdelige.» Og i den sammenheng tror jeg nok man kan ta i betraktning russiske oppfatninger på siden av Krusjtsjov. De kunne jo naturligvis spørre: «Hva er du for slags kar, som har drevet med dette, og så viser det seg at det kommer ingenting ut av det? Du har jo bare gått inn i samtaler med Eisenhower og latt deg forlede av ham, og latt deg narre. De driver bare gjøn med deg.»

Det var en uttalelse av Krusjtsjov i hans tale i Det høyeste sovjet, som jeg ikke har sett bekreftet noe sted, nemlig at det var planen at toppforhandlingene skulle begynne med Eisenhower, men på et bestemt tidspunkt skulle Eisenhower

reise tilbake, og så skulle han erstattes med Mr. Nixon. Ingen kan jo være i tvil om at det ville være et aldeles fortreffelig ledd i den amerikanske valgkamp. Jeg har ikke sett eller hørt noe om det annetsteds enn i Krusjtsjovs tale, men hvis Krusjtsjov først var kommet til det syn at noe sånt forelå, at han med åpne øyne skulle gå inn for eventuelt å bli fremført i frisert form, på Mr. Nixons bandwagon ved det amerikanske presidentvalg, så kan jeg godt forstå at han ikke hadde noe særlig lyst til å spille den rollen. Og istedenfor da uten videre å finne seg i dette, har han altså tatt initiativet – et initiativ som jo var ganske kraftig og hadde sin spesielle form.

Det er en alminnelig oppfatning at den formen var meget dårlig valgt og gjorde et forferdelig inntrykk på alle. Det fremgår tydelig at den både i Paris og ellers i vestlig opinion har gjort et forferdelig inntrykk – og selvfølgelig også her. Han har «skjemt seg ut» som vi ville si i Stavanger. Men det er jo ikke sikkert at han egentlig ved den anledning har snakket akkurat til dem som var i Paris, eller til oss her. Det er folk i bevegelse i Japan, i Sør-Korea, i Tyrkia, i Afrika, som slett ikke har noe imot at amerikanerne ved en eller annen anledning får vite hvor David kjøpte ølet – og det fikk de jo vite.

Min konklusjon på det som jeg her har sagt, blir for så vidt det samme som utenriksministeren sier: man taler om «flyepisoden», men Paris-forhandlingene er også i den langsiktige utvikling en episode. Vi har egentlig ikke andre veier å velge mellom enn å innstille oss på kald krig eller å innstille oss på å arbeide for å få forhandlinger i gang. Selve situasjonen må vel arbeide i den siste retning. Og det som vi gjør i tiden utover, må da bestemmes av at vi gjør vårt til å bygge opp igjen noe av det som brøt sammen i Paris. Om det blir i form av toppmøte, eller hva det kan bli, vet vi jo ennå ikke. Vilkårene for det vet vi heller ikke. Men noen annen vei tror jeg ikke vi har.

Dette var noe av bakgrunnen for hva jeg sa som vurdering av den form vi skal gi den note, hvis innhold og form vi har diskutert her.

Borgen: Jeg vet ikke om det kunne sies noe fra utenriksministeren om reaksjonen i Peking – i hvilken utstrekning den spesielle situasjon mellom Sovjet og China kan ha influert på Krusjtsjovs taktikk foran toppmøtet og eventuelt vil influere også på situasjonen framover. Det gjør seg mange resonnementer gjeldende i pressen og i kommentarer omkring dette. Det er jo ting som vanligvis har en nokså løs og svevende form, men av og til hører en noe om at russerne har sine helt utpregede bekymringer i forholdet til China. Det kunne være interessant å høre om det hos Utenriksdepartementet foreligger noe mer konkret om dette, som kunne gi oss litt sikrere holdepunkter for vurderingen.

Utenriksminister Lange: Det er svært få reelle holdepunkter vi har. Men det var jo åpenbart at det var den kinesiske folkerepublikkens regjering som i 1958 hindret at det ble noe toppmøte i FN's regi. Det var da enighet mellom alle stormaktene om at de skulle møtes, representert ved sine regjeringssjefer, i De forente nasjoners sikkerhetsråd, men det ble veltet av regjeringen i Peking. Det er også åpenbart at regjeringen i Peking var uhyre lite begeistret for Krusjtsjovs besøk i

De forente stater i september – oktober i fjor, og Krusjtsjov fant det jo nødvendig å reise så å si sporenstreks til Peking etter at han var kommet hjem, for der å gå god for Eisenhower som en fredens mann. Man skal kanskje merke seg i sammenheng med at søndag den 15. mai før de møttes for alvor i Paris, ble det referert en tale som Mao hadde holdt dagen i forveien, hvor han trakk den konklusjon av flyepisoden at det nå var blitt åpenbart for all verden at denne president Eisenhower ikke var noen fredens mann, og uttalte at han håpet at også «en viss person» ville trekke de riktige konklusjoner av det. Det skulle jo være en nokså åpen indikasjon på hvilken politikk de følger.

Ut over det er det forferdelig vanskelig, med det materiale som vi har, å si noen ting. Men det er mange indikasjoner på at der er et samarbeid mellom det man kan kalle den gammel-stalinistiske gruppen i den sovjetiske partiledelse i Moskva, og Peking-regjeringen, som til dels går utenom kanalene mellom Krusjtsjov og lederne for den kinesiske regjering, og at denne forbindelsen gir seg det utslag at der fra hold innenfor ledelsen selv øves et sterkt press på Krusjtsjov for å få ham vekk fra forhandlingspolitikken og avspenningspolitikken, og at det skjer med støtte fra regjeringen i Peking. Men noe mer enn sannsynlighetsresonnementer kan ikke dette bli så lenge vi ikke har større materiale å holde oss til.

Jeg vet ikke om jeg da – jeg ser tiden løper, og Stortinget skal jo ha møte kl. 13 – kan få lov å si litt om *situasjonen i Sikkerhetsrådet*. Det er jo kjent fra avisene at Sovjet-Samveldet har brakt saken inn, og at Sikkerhetsrådet har sitt første møte om denne saken i ettermiddag.

På et tidlig tidspunkt etter at det var klart at det ble Sikkerhetsrådssak av det, tok vår delegasjon kontakt med den amerikanske delegasjonen og brakte på det rene at det var et alminnelig ønske både hos amerikanerne og hos britene om å forsøke å hjelpe til at de tre små landene som her er involvert – Pakistan, Tyrkia og Norge – ikke skulle bli trukket inn i saken og så å si satt på anklagebenken sammen med De forente stater i Sikkerhetsrådet.

Vi har gjennom vår delegasjon der borte også vært i kontakt med representantene for Pakistan og Tyrkia. Tyrkerne er helt klart på den linjen at de vil gjøre alt mulig for å holde seg utenfor. Pakistanerne har vært noe mindre kategoriske, men vi har inntrykk av at også de er kommet frem til at det er i deres interesse å holde seg utenfor denne saken.

Det er sannsynlig at det under dagens møte kan bli fremmet et forslag fra sovjetisk side om å innby de tre landene, deriblant Norge. Men det er også, så vidt vi kan se, grunn til å håpe at der vil være et tilstrekkelig antall medlemmer i Sikkerhetsrådet som vil avholde seg fra å stemme for en sann resolusjon, slik at den ikke får flertall, og slik at vi altså slipper å bli innkalt.

Hvis så Norge skulle bli utsatt for angrep som vi mener det er nødvendig å svare på, så får vi gjøre det. Det behøver da ikke å skje på den måten at vi forlanger å møte frem i Sikkerhetsrådet og ta sete. Det kan skje ved et brev til rådets president, som vi ber ham tilstille samtlige rådets medlemmer. Og det er Regjeringens vurdering at så langt det overhodet er mulig, skal vi følge den linjen at vi ikke vil la oss trekke til Sikkerhetsrådets bord, men vareta det som i tilfelle må

varetas, i den form at vi sender et brev til rådets president og ber det sirkulert til rådets medlemmer.

Selvfølgelig, noen absolutt garanti for at den linjen fører frem, har vi ikke, for hvis ett av de to andre landene, Pakistan og Tyrkia, forlanger å sette seg ved bordet i Sikkerhetsrådet, blir det vanskeligere – skjønt det faktiske forhold at flyet aldri kom til norsk område, setter oss i en annen stilling enn både Tyrkia og Pakistan, hvor det er konstatert at flyet gikk opp fra en base i Tyrkia og uten den pakistanske regjeringens vitende mellomlandet i Peshawar før det satte ut på neste etappe. Selv om det skulle skje at de to forlanger å få møte, er ikke vi dermed automatisk tvunget til å følge deres eksempel.

Men våre instruksjoner i disse dagene til delegasjonen i New York har altså gått ut på: Gjør hva dere kan for å se til at vi ikke blir trukket inn i denne propagandaforestillingen – som jo dette møtet i Sikkerhetsrådet truer med å bli.

Formannen: Er det noen som forlanger ordet? – Jeg vil bare si for min egen del at hvis den situasjon blir aktuell – hva vi må håpe den ikke blir – at vi skulle holde et innlegg i Sikkerhetsrådet eller at vi skulle sende et brev, så må man vel for det innlegg eller det brev følge akkurat samme linje som den som er lagt opp for svaret til Sovjet-Samveldet?

Utenriksminister Lange: Ja.

Formannen: Er det noen som forlanger ordet? Hvis ikke, kan vi anse debatten for avsluttet.

Før medlemmene går, vil jeg gjøre oppmerksom på at vi må ha et møte i den utvidede utenrikskomite lørdag kl. 9, hvor statsråd Skaug vil redegjøre for de forhandlinger som har vært ført i EFTA's råd i Lissabon, og de forhandlinger som nå føres i Paris om omorganiseringen av OEEC. Jeg gjør oppmerksom på at det er ganske viktige spørsmål som her foreligger til behandling, selv om statsråd Skaug mener han skal klare seg med en time.

Møtet hevet kl. 11.40.